

Teorie dialogické komunikace

David Bohm, Hans-Georg Gadamer a postkoloniální kritika porozumění

doc. MgA. Jan Motal, Ph.D.

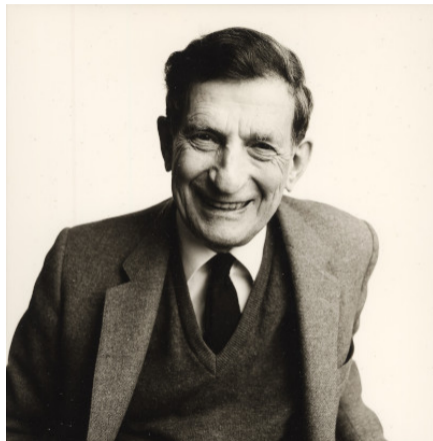
¹Fakulta sociálních studií
Masarykova univerzita

²Cyrilometodějská teologická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci

20. dubna 2026

Osnova hodiny

- 1 David Bohm
- 2 Hans-Georg Gadamer
- 3 Kritika
 - Édouard Glissant
- 4 Mini-lab (30 minut)
- 5 Závěr

Obrázek 1: David Bohm (1917–1992)

David Bohm v kostce

- *Americko-britský fyzik* a výrazná postava dějin kvantové teorie.
- Pro teorii dialogu je důležitý ne jako fyzik, ale jako myslitel **společného myšlení**.
- Vychází z pocitu, že moderní společnost umí produkovat informace, ale *selhává v porozumění*.
- Dialog pro něj není debata ani vyjednávání; je to disciplína, v níž skupina zkoumá své předpoklady.

Klíčový text

David Bohm
On Dialogue

Klíčový problém

Jak vytvořit takový prostor, v němž lidé *nereagují automaticky*, ale začnou přemýšlet společně?

Bohmova základní teze

Teze

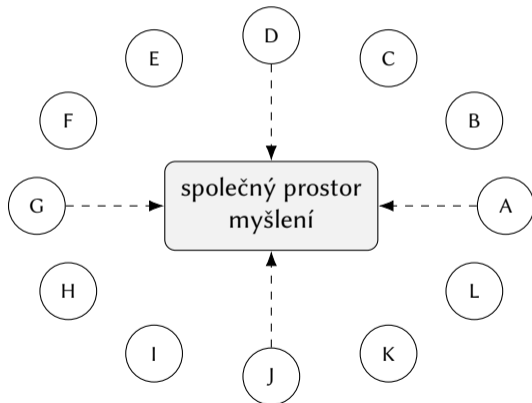
Dialog nemá za cíl **vyhrát spor** ani **rychle dojít ke shodě**; jeho cílem je *proměnit kvalitu myšlení v kolektivu*.

- účastnictvo neprosazuje hotové pozice, ale „předkládá“ vlastní předpoklady,
- učí se vnímat okamžik, kdy se rodí obrana, zkratka, potřeba odpovědět nebo zvítězit,
- z tohoto zpomalení může vzniknout něco, co není jen součet individuálních názorů.

Pamatuj

Bohmův dialog je spíše *společné zkoumání* než *argumentační souboj*.

Jak vypadá Bohmův dialog

20–40 lidí

sociální mikrokosmos

bez ústřední autority

nejde o moderátorstvo, jež vyrábí závěr

politická pointa

lidé se učí nést nehierarchický vztah

Klíčové pojmy

1. Suspenze

„Zadržet reakci“. Nevypnout emoce, ale nepřeložit je ihned do útoku, obrany či protiargumentu.

2. Proud

Myšlenky mají proudit mezi lidmi. Důležité není „moje stanovisko“, ale to, co se rodí *mezi námi*.

3. Kolektivní inteligence

Skupina může zahlédnout souvislosti, které jednotlivec ve sporu nevidí – pokud tlak na výkon nezničí prostor myšlení.

Pozor!

Totéž prostředí může sklouznout ke *konformitě*, tichému tlaku na konsensus nebo k mystifikaci „kolektivního vědomí“.

Zisky a nebezpečí

Rovina	Zisk	Nebezpečí
Tempo komunikace	zpomalení, reflexe, všímavost	pocit nepraktičnosti, frustrace z bezvýslednosti
Moc ve skupině	oslabení dominantního moderování	neformální dominance silnějších hlasů
Myšlení	odkrývání předpokladů	rozplynutí konfliktu do „příjemného procesu“
Politika	nácvik nehierarchických vztahů	podcenění institucí, nerovnosti a materiálních podmínek

Obrázek 2: Hans-Georg Gadamer (1900–2002)

Hans-Georg Gadamer v kostce

- *Německý filozof a hermeneutik, spojený s fenomenologickou tradicí.*
- Neptá se jen „co je pravdivý výklad“, ale „jak se porozumění vůbec děje“.
- Dialog pro něj není prostá výměna informací; je to událost, která se odehrává v *jazyce, tradici a předsudcích*.

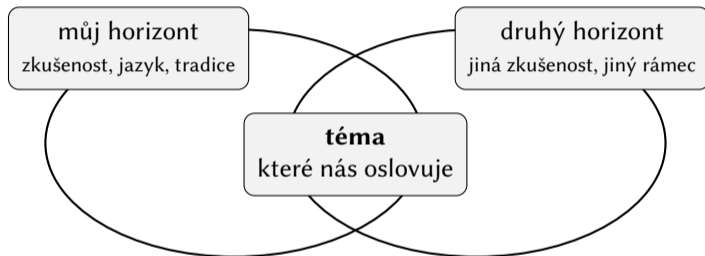
Klíčový text

Hans-Georg Gadamer
Truth and Method

Klíčový problém

Jak rozumět druhému, textu nebo situaci, když do rozhovoru nikdy nevstupujeme *jako prázdná tabule?*

Horizont a splývání horizontů

splývání horizontů
není pohlcení druhého,
ale vznik širší perspektivy

Tři klíčové pojmy: předsudek, kruh, událost

- **Předsudek** u Gadamera není jen chyba; je to také *předporozumění*, bez něhož bychom se do smyslu vůbec nemohli pustit.
- **Hermeneutický kruh**: pohybujeme se mezi *částí a celkem*; naše představa o celku se opravuje podle detailů a detaily chápeme skrze celek.
- **Porozumění jako událost**: dobrý dialog není triumf mého ega, ale situace, v níž se nechávám korigovat tématem samotným.

Pointa

Do dialogu nikdy nevstupujeme „čistí“; etické není zbavit se všech předsudků, ale být schopen/a je *prověřovat a proměňovat*.

Přínosy teorie

- vztah mezi jazykem a porozuměním,
- uznání dějinnosti a tradice,
- odmítnutí iluze „neutrálního pozorovatele“,
- důraz na to, že dialog mění i toho, kdo interpretuje.

Praktické využití

- před vstupem do sporu se ptejme, z *jakého horizontu mluvíme*,
- nenuťme druhé, aby nejprve odložili svou tradici, aby byli srozumitelní,
- dobré otázky otevírají téma, ne jen potvrzují naši interpretaci.

Kde se objevuje problém?

Přechodová otázka

Co když „splývání horizontů“ neznamena vzájemné obohacení, ale jen sofistikovanou formu *asimilace*?

- Co když jeden horizont vstupuje do dialogu jako **univerzální měřítko** racionality?
- Co když druhý musí nejprve *přeložit sám sebe* do cizího jazyka relevance, aby byl vůbec slyšen?
- Co když interpretace druhého funguje jako *extrakce* – bereme si význam, ale ne neseme náklady vztahu?

Habermasovská námitka vůči Gadamerovi

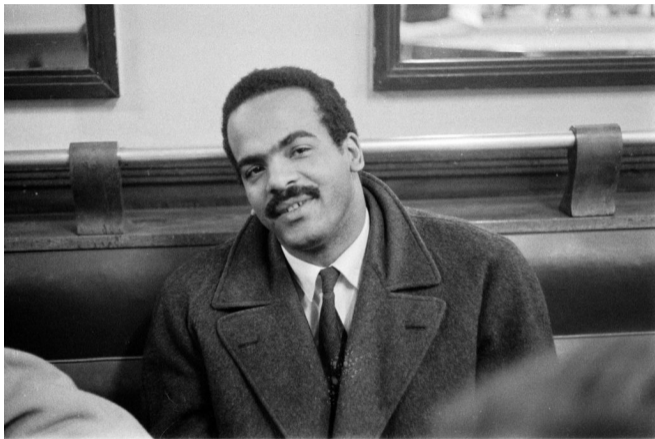
- Hermeneutika sama nestačí, protože tradice a sdílený jazyk mohou být *ideologicky deformované*.
- To, co je „sdílené“, ještě nemusí být „správné“ nebo spravedlivé.
- Proto je třeba doplnit porozumění o **kritiku moci**, institucí a skrytých forem nátlaku.

Pro kurz

Dialogická komunikace nesmí zůstat jen u otázky „jak si rozumíme“, ale musí se ptát i na to, *kdo nastavuje pravidla rozumění*.

Postkoloniální a dekoloniální kritika

Pojem	Co znamená pro dialog
Epistemická asymetrie	ne všechna vědění vstupují do rozhovoru jako rovnocenná; jedno bývá automaticky bráno jako normální a univerzální
Interpretativní extrakce	druhý je vyzván, aby se „vysvětlil“, ale jeho hlas je využit bez sdílení moci
Asimilace pod maskou porozumění	silnější horizont pohltí slabší a výsledek se tváří jako konsensus
Právo na ne-průhlednost	ne vše musí být okamžitě vysvětleno, přeloženo a zpřístupněno dominantnímu publiku

Obrázek 3: Édouard Glissant (1928–2011)

Édouard Glissant

Podle Glissanta není *vztah* princip nebo apriorní podstata, ale vzniká *kontaktem* a nikdy jej nelze dokončit/uzavřít. Umožňuje vědomý pohyb k druhému, který pojmenovává jako *vztahové putování (errantnost)*. Ten nahrazuje myšlenku identity založené na původu.

Neprůhlednost – opacita

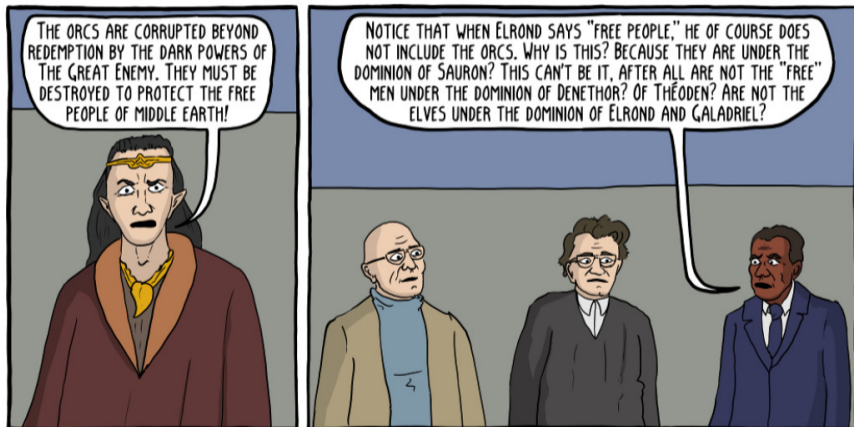
Glissant hájí právo na to být „neprůhlednými“ / neuchopitelnými. Skutečná participace podle něj vyžaduje, aby člověk mohl zůstat neredukovatelný poznáním druhým.

Kritika Gadamera a Bohma?

Pokud bycgom použili Glissanta na Gadamera a Bohma, došli bychom k tomuto:

- 1 Gadamerovo splývání horizontu předpokládá jejich propustnost/transparenci. To může ústit do epistemického násilí
- 2 Nepochopení není překážka, ale podmínka. Horizonty se nemají slívat, protože by zničily jinakost: „Opacity can coexist and converge, weaving fabrics.“
- 3 Historické situace jsou asymetrické – není možné „rovné“ splynutí horizontů, ten dominantní (evropský, moderní) bude mít vždy navrch
- 4 Bohm předpokládá řád pod chaosem, Glissant trvá na jeho neodstranitelnosti (*chaos-monde*)

Přestávka

Obrázek 4: Franz Fanon v *Existential Comics* no. 175

Co si z toho vzít pro dialogickou praxi

- 1 Zpomaluj reakci, ale nepředstírej, že konflikt zmizel.
- 2 Zkoumej vlastní horizont – a neber jej jako samozřejmou normu.
- 3 Ptej se, kdo nastavuje pravidla relevance, času a bezpečí.
- 4 Respektuj, že ne vše musí být okamžitě „vysvětleno“.
- 5 Hodnoť dialog nejen podle míry porozumění, ale i *redistribuce hlasu a moci*.

Mini-lab: základní informace

Čas: 20 minut

Cíl:

- vyzkoušet si napětí mezi porozuměním, nasloucháním a neprůhledností,
- sledovat vlastní předsudky a vlastní „horizont“,
- nezažít rychlý konsenzus, ale přesnou nehotovost.

Pracujeme ve dvojicích.

Fáze 1 – Provokace

Poslechněte si větu:

„Pocházím z místa, které nemá jméno v žádném z jazyků, ve kterých jsem se naučil/a myslet.“

Na lístek si napište poznámku dle instrukcí vyučujícího.

Lístek si necháváte u sebe.

Fáze 2 — Sebereprezentace v 60 sekundách

Ve dvojicích odpovězte na otázku:

„Kdo jsi — ale řekni mi jen to, co se nedá vygooglovat.“

Průběh:

- 60 sekund mluví první osoba,
- 60 sekund mluví druhá osoba.

Pravidla pro posluchače

Když druhý mluví:

- nepokládám otázky,
- neříkám „rozumím“,
- neparafrázuji,
- nehodnotím,
- pouze naslouchám a držím pozornost.

Po obou vstupech následuje krátké tiché zamyšlení:

„Co jsem vynechal/a? Co jsem si nedovolil/a říct — a proč?“

Mezifáze — Co jsem slyšel/a?

Ještě ve dvojici řekne posluchač **jednou větou**:

„Co jsem si z tvého sdělení odnesl/a, bylo...“

Mluvčí smí odpovědět pouze jednou z možností:

- **Ano, přibližně.**
- **Jen částečně.**
- **Ne, to není ono.**

Bez doplňování. Bez vysvětlování. Bez debaty.

Fáze 3 – Dvě otázky

Budeme hlasovat na dvě otázky:

- 1 **Měl/a jsem pocit, že mi druhý porozuměl?**
- 2 **Zůstal/a jsem při tom sám/sama sebou?**

Sledujte hlavně to, **kde se tyto dvě odpovědi rozcházejí.**

Fáze 4 – Návrat k prvnímu lístku

Vraťte se ke svému lístku z úvodu a doplňte větu:

„Tento předsudek mi umožnil ..., ale zároveň mi zabránil ...“

Kdo chce, může větu přečíst nahlas.

Bez komentáře ostatních.

Důležité

Toto cvičení **nemá dojít k plnému uzavření.**

Nejde o to:

- všechno si vyjasnit,
- dojít ke konsenzu,
- mít poslední slovo.

Jde o to zachytit napětí mezi:

- porozuměním,
- nasloucháním,
- sebepřekladem,
- právem zůstat částečně neprůhledný/á.

Shrnutí

- **Bohm** nás učí, že bez práce s tempem a impulzem nevznikne společné myšlení.
- **Gadamer** připomíná, že porozumění je vždy dějinné a jazykové – nikdy nezačínáme z nuly.
- **Postkoloniální kritika** varuje, že dialog může být i nástrojem asimilace, pokud ignoruje epistemickou asymetrii.

Jedna věta na odnesení

Dialog není jen výměna hlasů, ale uspořádání *času, pozornosti, zranitelnosti a práva na význam.*

Otázka do fóra / na blog

Co dialog skutečně *otevívá*, co pouze *zpomaluje* – a co může naopak *zakrýt*?

- Kdy je „rozumím ti“ vstupem do dialogu?
- Kdy je to naopak jemná forma jeho uzavření?
- Kdy má druhý právo zůstat *ne zcela průhledný*?